

Michel Foucault: Slova a věci. Brno: Computer Press 2007, 309 s., přeložil Jan Rubáš

Radim Bělohrad

K českému překladu *Slova a věci*

V roce 2007 se vydavatelství Computer Press rozhodlo vydat Foucaultova *Slova a věci* v českém překladu. Je to jistě chvályhodný úmysl - Foucaultovo dílo může nyní oslovit mladé čtenáře, kteří již mají jisté problémy orientovat se v zavedeném slovenském překladu Miroslava Marcelliho a Márie Marcelliové (1987). Český překlad však vykazuje při detailní četbě a zejména při srovnání s francouzským originálem a překladem do slovenštiny zásadní nedostatky. Na základě analýzy českého překladu *Předmluva ke Slovům a věcem* (str. 1-8)¹ se pokusím ukázat, v čem tyto problémy spočívají. Zejména upozorním na pasáže, ve kterých český překlad pozměňuje původní smysl textu a brání tak čtenářům porozumět Foucaultovu výkladu.

I.

Námítky prvního typu, které upozorní na jazykové neobratnosti, nejsou pro základní porozumění textu zásadní. Foucaultův barokně košatý styl je obtížné napodobit a pro překladatele je náročné nalézt ekvivalentní české vazby. Český překlad však obsahuje velké množství problematických míst, jež narušují četbu textu. Mé výhrady se v první řadě týkají častého přejímání francouzských konstrukcí, které působí v českém textu cizorodě. Jedná se například o zachování trpného rodu francouzského originálu: "Zdá se, že někteří afatici nedokáží koherentně roztřídit barevná klubka vlny, jež jim jsou rozložena² na desku stolu." (str. 3). V jiných případech se pod vlivem francouzštiny objevuje nevhodně zvolený český výraz: "Přesto Borgesův text kráčí jiným směrem." (str. 3). Francouzské sloveso *marcher* (kráčet) je v tomto případě vhodné přeložit jiným způsobem, například výrazem *směřuje*. Podobným případem je doslovný překlad výrazu *d'entrée de jeu*: "Základní kódy kultury /.../ určují každému člověku od vstupu do hry empirické řády /.../" (str. 4). Francouzský originál by zde měl být přeložen obecnějším výrazem *od počátku*. Na straně 6 se nachází neobratná vazba: "Nebude tedy žádné řeči o popisu poznání v jeho vývoji

¹ Kritika českého překladu se věnuje detailně pouze úvodní části knihy. Domnívám se, že tento přístup je adekvátní k posouzení kvality překladu, vzhledem k tomu, že *Předmluva* předkládá základní Foucaultovy teze a je reprezentativním vzorem Foucaultova stylu psaní v celém díle *Slova a věci*.

² V následujících ukázkách z překladu podtrhuji problematické vazby (pozn. DP).

k objektivitě /.../", která má být překladem francouzské vazby *il ne sera donc pas question de connaissances décrites dans leur progrès vers une objectivité /.../*. Vhodnějším překladem by byla například vazba *nebude se tedy jednat o/.../*.

V českém překladu se objevuje se i chybné vyšínutí z vazby: "Do jednoho kouta dají ta nejsvětější vřetena /.../. Ale sotva to udělá, hned je zase pomíchá, neboť identita, jež je tvoří, ať už je jakkoli úzká, je pořád příliš široká na to, aby byla nestabilní." (str. 3). Ve francouzském originálu je v první větě podměttem *ils* (oni - afatici), v druhé větě se podměttem stává *le malade* (nemocný), tato charakteristika v české verzi mizí. Dále můžeme sledovat případ podivného použití zájmena: "Tím, že se pokusíme znovuodhalit tuto hlubokou brázdou západní kultury, přeneseme její zlomy, nestálost a prolákliny na naši poklidnou a naivně nehybnou půdu a ji naše kroky vyruší z klidu." (str. 8). Zde se jedná o neobratné nahrazení francouzské vazby *c'est lui qui*, jež slouží ke zdůraznění výrazu. Podobně těžkopádné je rovněž použití zájmena ve větě ze str. 2: "Kde jinde by mohla stát vedle sebe než v ne-místě řeči? Ale když ta na ně ukazuje, otevírá vždy pouze nemyslitelný prostor." Krajním případem jazykové necitlivosti je pak silně nelibozvučný převod: "Utopie utěšují: tzn. že jestliže nemají skutečné místo /.../" (str. 3).

II.

Kritické poznámky druhého typu se týkají častého nešvaru českých překladů odborné literatury, tj. zbytečné volby cizích slov na místech, kde by se dal použít český výraz. V mnoha případech by rovněž použití českého opisu vedlo k projasnění hutné francouzské konstrukce, jak naznačuje překlad do slovenštiny. V následujících ukázkách uvádím v závorce za českým převodem originální francouzský výraz. Pro porovnání pak následuje řešení navrhované slovenskými překladateli:

"Pokud vypadá jejich setkání podivné, je to na pozadí tohoto *a*, tohoto *v* a tohoto *na*, jejichž stálost a evidence /*évidence*/ zaručují možnost juxtapozice. /*juxtaposition*/" (str. 2)

"/.../ práve na základe tohto *a*, tohto *v* a tohto *na*, ktorých pevnosť a zrejmosť zaručujú, že sa môžu ocitnúť vedľa seba, prepukáva zvláštnosť ich stretnutia."³ (str. 42)

Jednoduchý převod cizím slovem můžeme sledovat i v dalších pasážích českého překladu:

"Když nastolíme reflektovanou klasifikaci /*un classement réfléchi*/" (str. 4)

"Keď zavádzame premyslené zatriedenie /.../" (str. 46)

"/.../ kde jinde by se spolu mohla setkat než v nehmotném hlase, který pronáší jejich výčet, nebo na stránce knihy, jež ho transkribuje /*qui la transcrit*?" (str. 2)

³ M. Foucault: *Slová a věci. Archeológia humanitných vied*. Bratislava: Pravda 1987, 510 s., přel. Miroslav Marcelli a Mária Marcelliová.

"Kde inde okrem nemateriálneho hlasu, ktorý vyslovuje ich výpočet, okrem strany, na ktorej je zapísaný, by sa mohli niekedy stretnúť zvieratá /.../" (str. 43)

"Této distorzi /*distorsion*/ klasifikace, jež nám zabraňuje ji myslet /.../" (str. 3)

"/.../ tejto deformácie triedenia, ktorá nám zabraňuje myslieť naň /.../" (str. 45)

V nasledujúcich dvoch ukázkách je zřejmé, že slovenská verze skutečně usiluje o nalezení vhodného překladu, jenž by čtenáři usnadnil orientaci v textu, zatímco český převod pouze pohodlně a bezmyšlenkovitě kopíruje francouzský originál:

"/.../ A pořádací tabulka, jež umožňuje myšlení operovat se jsoucný, třídít je, nominální rozdělení /*un groupement nominal*/, jímž jsou jejich podobnosti a rozdíly - zde řeč protíná prostor od počátku časů." (str. 2)

"/.../ a ako tabuľku, ktorá mysleniu umožňuje usporadúvať súcna, rozdeľovať ich do tried a zoskupovať podľa mien, na základe čoho sa označujú ich podobnosti a rozdiely - miesto, kde sa odjakživa križuje jazyk s priestorom." (str. 44)

"Ale v té míře, v jaké se věci do sebe uzavírají tím, že opouštějí prostor reprezentace a samy se stávají principem své vlastní inteligibility /*intelligibilité*/ /.../" (str. 7)

"No ako sa veci zvinujú do samých seba, vyžadujúc na to, aby boli pochopené, iba svoje stávanie a opúšťajú priestor reprezentácie /.../" (str. 51)

Zcela chybným převodom je použití cizího výrazu v úvodní pasáži *Předmluvy*: "Údiv z této klasifikace nás skokem přenese k tomu, co je nám apologeticky předloženo jako exotické kouzlo jiného myšlení, co však je hranicí našeho /.../" (str. 1). Zvolené adverbium má nahradit francouzskou konstrukci *à la faveur de l'apologue*, tj. pomocí příběhu/vyprávění/bajky, z níž vyplývá jisté morální poučení. Pro srovnání uvádím opět slovenský překlad: "To, pred čím sa v úžase nad touto taxonómiou naraz ocitáme a čo sa nám vďaka bajke javí ako exotický pôvab istého myslenia, je hranica nášho myslenia /.../" (str. 41). Česká verze tak zbytečně komplikuje Foucaultův text a zavádí nejasný cizí pojem místo běžné a srozumitelné konstrukce.

III.

Nejzávažnější jsou ovšem chyby, jež mění smysl textu a zatemňují složité Foucaultovy formulace. V českém překladu se tak objevuje matoucí překlad vložené věty: "Ústřední kategorie zvířat obsažená v této klasifikaci" (str. 2) - francouzský originál *La catégorie centrale des animaux « inclus dans la présente classification »* nám napoví, že věta má znít "Ústřední kategorie zvířat obsažených v této klasifikaci", případně "Ústřední kategorie zvířata obsažená v této klasifikaci". O pár řádků níže nacházíme podobný prohrěšek, zde překladatel opět chybně čte francouzský originál: "/.../ pokud se všechna klasifikovaná zvířata

bez výjimky nacházejí v jedné z příhrádek, cožpak potom zde také nejsou všechna ostatní?" (str. 2). Správný překlad francouzské věty *./.../ si tous les animaux répartis se logent sans exception dans une des cases de la distribution, est-ce que toutes les autres ne sont pas en celle-ci?* by zněl: *"/.../ nebudou pak všechny ostatní příhrádky v ní?"* Nesmyslná tautologie českého překladu je pravděpodobně důsledkem překladatelského i redaktorského přehlédnutí, což ovšem není omluvou.

Za nesrozumitelný dále považuji překlad následující části: "Odstraněn je zkrátka slavný "operační stůl". Vracím Rousselovi část toho, co mu stále dlužíme, a používám toto slovo "stůl" v obou překrývajících se významech: stůl poniklovaný, s gumovým obložením, pokrytý prostěradly, blyštící se pod skleněným sluncem, jež zahání stíny - zde na okamžik a možná že na věčnost se deštník setkává s šicím strojem. A pořádací tabulka, jež umožňuje myšlení operovat se jsoucný, třídít je, nominální rozdělení, jímž jsou jejich podobnosti a rozdíly - zde řeč protíná prostor od počátku časů." (str. 2). Odkaz na Rousselovy hrátky s jazykem by si zasloužil poznámku překladatele, podobně jako ve slovenském překladu. Francouzské slovo *table* totiž označuje stůl i tabulku, což není z českého překladu kvůli neobratnému navázání druhé věty jasné ("A pořádací tabulka *./.../*").⁴ Tato věta je mechanickým převodem z francouzského jazyka a pro českého čtenáře je stěží pochopitelná.

Matoucím chybným překladem je pak vynechání původního textu a cimrmanovské přidání záporky *ne-* ve větě na straně 6: "My chceme odhalit epistemologické pole, *epistémé*, kde poznání nahlížené mimo jakékoli kritérium odkazující na jeho racionální hodnotu nebo na jeho objektivní formy prohloubí svou pozitivitu, a odhalí tak dějiny, jež nejsou dějinami podmínek možnosti." Z francouzského originálu *./.../ ce qu'on voudrait mettre au jour, c'est le champ épistémologique, l'épistémè où les connaissances, envisagées hors de tout critère se référant à leur valeur rationnelle ou à leurs formes objectives, enfoncent leur positivité et manifestent ainsi une histoire qui n'est pas celle de leur perfection croissante, mais plutôt celle de leurs conditions de possibilité* je v českém překladu vynechána podtržená pasáž, kterou můžeme přeložit následujícím způsobem: *"/jež nejsou dějinami/ postupného zdokonalování poznatků, nýbrž spíše /dějinami podmínek jejich možnosti./"* Je zřejmé, že v českém překladu zůstalo zachováno nesmyslné torzo textu, které je v protikladu s Foucaultovou koncepcí dějin. Vzhledem k tomu, že právě zmíněná formulace je jednou z hlavních tezí Foucaultova díla, jedná se o trestuhodné opomenutí!

Než jsem dostala do rukou český překlad *Slova a věci*, očekávala jsem se, že překladatelským problémem bude najít vhodný způsob, jak se vyrovnat se zavedeným slovenským překladem. Zdá se však, že překladatel se slovenským textem pracoval minimálně. Mnohé chybné převody, na které jsem výše upozornila, by se jistě projevíly již při srovnání české a slovenské verze. Bohužel musím konstatovat, že nekvalitní český překlad narušuje plynulou četbu knihy, a proto jedinou vhodnou volbou pro české publikum zůstává i nadále překlad slovenský.

⁴ Překlad druhé věty je kritizován i v části II. (viz výše) z hlediska nadbytečného používání cizích slov.